

RASPODJELA DOHOTKA U HRVATSKOJ: ŠTO NAM GOVORE PODACI IZ ANKETE O POTROŠNJI KUĆANSTAVA?

dr. sc. Danijel NESTIĆ
Ekonomski institut, Zagreb

Izvorni znanstveni članak*
UDK 330.56(497.5)
JEL D31

Sažetak

U radu se razmatraju osnovna obilježja raspodjele dohotka u Hrvatskoj na temelju podataka iz ankete o potrošnji kućanstava. Pokazuje se da je u razdoblju 1998-2002. došlo do blagog porasta nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Nelinearno povećanje mirovina u 2001. godini pridonijelo je povećanju nejednakosti. Drugi socijalni transferi u međuvremenu su postali bolje usmjereni prema siromašnima, što je djelovalo na smanjivanje ukupne nejednakosti. Plaće postaju sve značajniji izvor dohotka kućanstava, uz povećanje nejednakosti u njihovoj raspodjeli. Najsiromašnija desetina kućanstava ima sve manji udio u raspodjeli ukupnih plaća i mirovina. U zaključku se autor zalaže za uvođenje panel ankete kućanstava radi boljeg statističkog praćenja nejednakosti i siromaštva.

Ključne riječi: raspodjela dohotka, nejednakost, Hrvatska

1. Uvod

Razmatranje raspodjele dohodaka na osnovi kvantitativnih pokazatelja u Hrvatskoj je sve do kraja 1990-ih bilo gotovo potpuno zanemareno. Umjesto toga, prosudbe su bile zasnovane na subjektivnom osjećaju ili na jednostavnim statističkim usporedbama malobrojnih autora. Jedan od uzroka takvog stanja bio je nedostatak odgovarajućih statističkih podataka, ponajprije onih koji bi se odnosili na ukupni dohodak i koji bi bili reprezentativni za cjelokupnu populaciju. Međutim, 1998. godine Državni zavod za statistiku (DZS) počinje s redovitom provedbom ankete o potrošnji kućanstava, kojom se

---

* Primljeno (*Received*): 19.11.2004.
Prihvaćeno (*Accepted*): 25.1.2005.

prikupljaju podaci o ukupnom dohotku i različitim oblicima potrošnje kućanstava i koja postaje glavni izvor podataka za izračune nejednakosti i siromaštva u Hrvatskoj (npr. World Bank, 2000; Nestić, 2002; DZS, 2004).

Anketa o potrošnji kućanstava u osnovi je prikladan, ali i jedini relevantan izvor podatka za analizu raspodjele ukupnog dohotka u Hrvatskoj. Stoga se u ovom radu prikazuju osnovna obilježja raspodjele dohotka u razdoblju 1998 – 2002. koja se mogu izvesti iz te ankete. Analizira se raspodjela dohotka po članu kućanstva na osnovi grupiranih podataka DZS-a o raspodjeli po decilnim skupinama.

Rad je strukturiran na sljedeći način. Nakon uvoda, u drugom se dijelu razmatraju osnovni statistički podaci o dohotku koji se mogu izvesti iz anketa o potrošnji kućanstava. Treći dio rada pokazuje promjene strukture dohotka kućanstava te predočuje izračune nejednakosti u raspodjeli dohotka. Također se izračunava doprinos pojedinih komponenti dohotka ukupnoj nejednakosti i upozorava na trendove posljednjih godina. Četvrti dio rada donosi glavne odrednice raspodjele dohodaka po decilnim skupinama. U petom se dijelu razmatraju udjeli najsiromašnijih kućanstava u pojedinim vrstama dohotka, posebno u državnim transferima. Šesti dio rada donosi sažetak glavnih nalaza i prijedlog unaprjeđenja statističke osnovice za praćenje nejednakosti i siromaštva u Hrvatskoj.

2. Osnovni podaci o dohotku iz ankete o potrošnji kućanstava

Za potrebe ovog rada korištene su radne tablice Državnog zavoda za statistiku o raspodjeli dohotka kućanstava po decilima, s tim da se razmatra raspodjela prosječnog dohotka po članu kućanstava u razdoblju 1998-2002. (DZS, 1998; 1999; 2000; 2001; 2002). Ti se podaci razlikuju od službeno objavljenih podatka DZS-a, koji su se odnosili ili na ukupni dohodak kućanstava (DZS, 2003a), ili na raspodjelu dohotka po ekvivalentnom odraslom članu (DZS, 2004). Osim toga, u radu je obuhvat dohotka blago modificiran u usporedbi sa službenim statističkim obuhvatom kako bi dohodak bio usporediv u cijelom promatranom razdoblju (npr. isključeni su izvori financiranja kućanstava poput prihoda od prodaje imovine ili pozajmica). Svi su izračuni napravljeni na osnovi podataka o raspodjeli dohotka po decilima, a ne na osnovi izvornih anketnih podatka kao u službeno objavljenim podacima. Bez obzira na te razlike među objavljenim podacima, vjerujemo da prikazani izračuni daju relevantne informacije o glavnim obilježjima raspodjele dohotka u Hrvatskoj.

Ukupan dohodak kućanstva definiran je kao zbroj svih primanja od rada, kapitala i državnih transfera, s tim da on uključuje primanja u naturi, ali ne i imputiranu stambenu rentu. Ukupan dohodak obuhvaća (i) neto plaću i naknade plaće (prijevoz, topli obrok), (ii) dohodak od samostalnog rada (dohodak od individualne poljoprivrede, obrta i druge samostalne djelatnosti), (iii) mirovine i druge državne transfere (naknadu za nezaposlenost, bolovanje, dječji doplatk, socijalnu pomoć), (iv) ostale novčane dohotke (uglavnom dohotke od imovine), te (v) dohotke u naturi (plaću u naturi, vrijednost utrošenih proizvoda s vlastitog imanja, okućnice ili od obrta). Kako bi se blagostanje kućanstva preciznije izrazilo, ukupan dohodak svakog kućanstva podijeljen je brojem članova kućanstva, čime je dobivena vrijednost dohotka po članu kućanstva. Drugim riječi-

ma, svako je kućanstvo karakterizirano visinom dohotka po članu, a pripremljeni statistički podaci i analiza raspodjele odnose se na tako definiran dohodak.

U tablici 1, u njezinu gornjem dijelu, prikazano je kretanje prosječnog dohotka po članu kućanstva u razdoblju 1998-2002. prema podacima iz anketa o potrošnji kućanstava (APK). Prosječni dohodak po članu kućanstva u cijelom promatranom razdoblju raste (osim u 2001), da bi u 2002. iznosio nešto preko 21.000 kuna godišnje, ili oko 1.775 kuna mjesečno. U odnosu na 1998. godinu, prosječni je dohodak po članu bio približno 18 posto veći. Međutim, ako se rast dohotka umanjuje za stopu inflacije (točnije, za rast indeksa troškova života), tada proizlazi da je realni rast dohodaka bio znatno manji. Tako je u 2002. prosječni dohodak po članu kućanstva bio u realnom izrazu tek nešto veći nego 1998. Oscilacije realnog dohotka iz godine u godinu bile su značajne, uz posebno izražen pad 2001. godine.

Kretanje prosječnog dohotka izračunatoga na osnovi APK osjetno se razlikuje od kretanja sličnih pokazatelja blagostanja iz ostalih izvora podataka. U donjem dijelu tablice 1. dani su podaci o promjenama razine realne potrošnje kućanstava na osnovi podataka iz nacionalnih računa koji se koriste pri izračunu BDP-a. Iako je agregat potrošnje različit od dohotka, može se očekivati da tijekom razdoblja od nekoliko godina uočimo slična kretanja potrošnje i dohotka. No potrošnja kućanstava prema podacima iz nacionalnih računa pokazuje postojan rast nakon 1999. godine, dok prosječni realni dohodak izračunat na temelju APK pokazuje znatne oscilacije i znatno nižu razinu u usporedbi s 1998. nego što je slučaj s potrošnjom. Činjenica da se u jednom slučaju razmatra kretanje ukupne veličine (potrošnja), a u drugome prosječne veličine (dohodak) ne bi trebala značajnije utjecati na rezultat s obzirom na stabilnost broja stanovnika u Hrvatskoj tijekom posljednjih nekoliko godina.

Tablica 1. Dohodak kućanstava 1998-2002.

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
<i>Dohodak kućanstva (APK)</i>					
Prosječni dohodak po članu, godišnje (u kunama)	18.085	19.585	21.403	20.384	21.294
Nominalni dohodak po članu (1998=100)	100,0	108,3	118,3	112,7	117,7
Realni dohodak po članu (1998=100)	100,0	104,6	108,6	98,7	101,2
<i>Ostali pokazatelji blagostanja</i>					
Obujam realne osobne potrošnje (1998=100)	100,0	97,1	101,2	105,8	112,8
Prosječna realna neto plaća (1998=100)	100,0	110,1	113,9	115,7	119,2

Napomena: Dohodak kućanstva u APK ne uključuje imputiranu stambenu rentu. Obuhvat dohotka je blago modificiran u odnosu prema službenom obuhvatu kojim se koristi DZS kako bi podaci bili usporedivi u cijelom promatranom razdoblju.

Izvori: Autorove procjene na osnovi SZS-a (1990) i DZS-a (1998; 1999; 2000; 2001; 2002; 2003b)

Iz svjetskih je iskustava poznato da podaci anketa o potrošnji kućanstava pokazuju osjetno manji rast dohodaka i potrošnje nego što pokazuju podaci iz nacionalnih računa, osobito u zemljama u razvoju, tako da opažena razlika za Hrvatsku nije netipična. Često se takva razlika pripisuje izbjegavanju odgovora o dohocima iz sive ekonomije, podcjenjivanju potrošnje koja se ne smatra društveno poželjnom (alkohol, duhan, kladenje) ili propuštanju obuhvata najviših dohodaka, koji često najbrže rastu u fazi uzleta u zemljama u razvoju.

Kretanje dohotka izračunatoga na osnovi APK može se usporediti s kretanjem još jednog sličnog pokazatelja – prosječnih realnih neto plaća, čiji su indeksi prikazani u donjem dijelu tablice 1. Plaće čine najveći dio ukupnog dohotka, tako da bi se očekivao visok stupanj povezanosti s kretanjem ukupnog dohotka. Međutim, prosječne realne plaće, prema podacima DZS-a iz anketa poduzeća o plaćama i zaposlenosti, pokazuju vrlo dinamičan rast iz godine i godinu. U 2002. one su bile 20% veće nego 1998, dok su isto vrijeme podaci o realnom dohotku na osnovi APK pokazivali gotovo nepromijenjenu razinu u usporedbi s 1998. Činjenica da je u međuvremenu došlo do blagog pada zaposlenosti u pravnim osobama, od oko 1%, ipak ne utječe bitno na uočeni nesklad u kretanju.

Kako objasniti tako različite rezultate? Ponajprije, može se spomenuti da se APK provodio u vremenu kada je objektivno bilo teško osigurati visok stupanj reprezentativnosti zbog nepoznanica u vezi s populacijom. Naime, krajem 1990-ih, kada su se provodile prve ankete, potrebni statistički podaci o populaciji mogli su se pronaći jedino u popisu stanovništva iz 1991. godine, što je teško moglo dati odgovarajuću sliku populacije s obzirom na protekla turbulentna vremena i velike migracije stanovništva. Zato je okvir uzorka za prve ankete, one iz 1998. i 1999, iako baziran na popisu stanovništva iz 1991, upotpunjen posebno provedenim popisom nastanjenih stanova u izabranim područjima. U 2000. došlo je do promjene okvira uzorka za APK, koji se te i sljedeće godine temeljio na bazi podataka Hrvatske elektroprivrede o električnim brojlilima. Kako gotovo sva kućanstva u Hrvatskoj imaju opskrbu električnom energijom, smatralo se da je ta baza dobar okvir za izbor uzorka. Od 2002. nadalje korišten je novi okvir uzorka utemeljen na podacima iz popisa stanovništva 2001. Osim promjena okvira uzorka, tijekom razdoblja provođenja ankete došlo je do promjena u upitnicima, kao i u izračunu statističkih pondera. Nadalje, sama priroda uzorkovanja u APK, gdje se uzorak privatnih kućanstva u svakoj godini posebno definira (tj. nema preklapanja u uzorku iz godine u godinu), povećava nestabilnost rezultata ako se oni promatraju iz godine u godinu.

Može se procijeniti je li sam dizajn APK, uz uočene promjene okvira uzorka, utjecao na ograničenu usporedivost u razmatranju promjena razine dohotka iz godine u godinu. Zato se ovaj rad u nastavku znatno više usmjerava na strukturne pokazatelje, za koje se pretpostavlja da su manje pogođeni problemima usporedivosti razina. Jednako tako, radi lakšeg uočavanja trendova, u nastavku se razmatraju podaci za svaku drugu godinu, za 1998, 2000. i 2002. godinu, uz usporedbu sa stanjem u predtranzicijskoj 1988. godini, za koju je takva usporedba prikladna.¹

---

¹ Na takvu je odluku utjecao i nedostatak odgovarajućih podataka o raspodjeli dohotka po članu kućanstva za 1999. godinu.

3. Struktura dohotka i dohodovna nejednakost

Promjene strukture dohotka kućanstava u Hrvatskoj prilično dobro odražavaju vrijeme intenzivnih gospodarskih promjena u posljednjih petnaestak godina, što se može uočiti na temelju podataka prikazanih u tablici 2. Neposredno prije početka tranzicije, 1988. godine, plaća je činila oko 55 % ukupnog dohotka kućanstva, mirovine, drugi državni transferi činili su 14 %, dok su dohoci od samostalnog rada i dohoci u naturi činili po 12 posto dohotka. Deset godina kasnije plaće su činile znatno manji dio ukupnog dohotka, dogodio se pad od čak deset postotnih jedinica. U isto je vrijeme povećan udio mirovina i socijalnih transfera upravo za onoliko koliko je smanjen udio plaća. Takva se kretanja u razdoblju 1988-1998. mogu povezati sa smanjivanjem stope zaposlenosti, starenjem stanovništva te povećanjem mirovinskih i socijalnih prava povezanih s Domovinskim ratom. Socijalna uloga države očito je ostala vrlo snažna i nakon raspada socijalističkog sustava, s tim da je prebačena iz segmenta rada (odnosno održavanja prevelike zaposlenosti u socijalističkim poduzećima) u segment mirovina i socijalne politike. Smanjen je udio prihoda u naturi u dohotku, što je očekivana posljedica jačanja tržišnog segmenta gospodarstva. I povećanje udjela dohodaka od samostalnog rada za oko 3 postotne jedinice moglo bi se objasniti istim razlogom.

Tablica 2. Struktura dohotka i dohodovna nejednakost

	1988.	1998.	2000.	2002.
<i>Dohodak kućanstva (udjeli u %)</i>				
Plaće	55,1	45,3	51,2	50,6
Dohodak od samostalnog rada	11,5	14,5	12,5	13,7
Mirovine i državni transferi	13,9	24,0	24,5	27,4
Ostali novčani dohodak	7,6	8,7	6,7	3,7
Dohodak u naturi	11,9	7,5	5,1	4,7
<i>Indeksi nejednakosti</i>				
Ginijev koeficijent	0,276	0,290	0,298	0,298
Theilov indeks entropije	0,137	0,146	0,156	0,154
Odnos decila d9/d1	–	3,64	4,01	4,09

Napomena: Razmatra se raspodjela dohotka po članu kućanstva. Dohodak ne uključuje imputiranu stambenu rentu. Definicija i klasifikacija dohotka blago je modificirana u onu kojom se službeno koristi DZS kako bi podaci bili usporedivi u promatranom razdoblju. Dohodak od samostalnog rada obuhvaća novčane dohotke individualnih poljoprivrednika, dok je vrijednost potrošnje dobara s vlastitog imanja uključena u dohodak u naturi. Više o obuhvatu dohotka vidjeti u tekstu (pogl. 2).

Izvor: Autorove procjene na osnovi SZS-a (1990) i DZS-a 1998; 2000; 2002)

Od 1998. do 2002. zamjetan je porast udjela plaća u ukupnom dohotku, te daljnji rast udjela mirovina. On bi se mogao povezati s razvojem gospodarstva koji putem tržišnog mehanizma iznadproporcionalno nagrađuje dohotke od rada. Međutim, dohoci od samostalnog rada nisu relativno povećani, već su 2002. imali manji udio nego 1998. To se može pripisati slabljenju individualne poljoprivrede, ali i sve većoj konkurenciji s kojom se susreću obrtnici, bilo iz uvoza, bilo iz domaćeg sektora poduzeća. Rast udjela mi-

rovina, posebno između 2000. i 2002, najvećim se dijelom može povezati s porastom mirovina u 2001, kada je provedeno usklađivanje mirovina prema Zakonu o povećanju mirovina radi uklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (NN 127/00). Udio naturalnih prihoda u dohotku nastavlja stalno padati, što je u skladu s jačanjem tržišnog gospodarstva.

Na temelju raspoloživih podataka o raspodjeli dohotka po članu kućanstva ocijenjeno je nekoliko pokazatelja nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka.² Rezultati su prikazani u donjem dijelu tablice 2. Ginijev koeficijent upućuje na umjereni rast nejednakosti između 1988. i 1998, od 0,28 na 0,29, što je donekle iznenađenje jer se očekivao znatno veći rast tijekom desetogodišnjeg tranzicijskog razdoblja. Međutim, povećana je i socijalna uloga države, posebice u području mirovina putem omogućivanja ranijeg umirovljenja, te zadržavanjem razmjerno velike zaposlenosti u javnom sektoru u kojemu se održavala umjereni nejednakost u raspodjeli plaća. Ti bi čimbenici mogli objasniti blagi rast nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Od 1998. do 2002. došlo je do daljnjeg umjerenog rasta nejednakosti mjerene Ginijevim koeficijentom, i to s 0,29 na 0,30. Theilov indeks entropije i odnos decila d9/d1 upozorava na slične tendencije u kretanju nejednakosti.³ Naime, i oni upućuju na blag porast nejednakosti između 1998. i 2002.

Struktura dohotka, kao i nejednakost u raspodjeli unutar pojedinih komponenti (izvora) dohodaka važne su determinante nejednakosti ukupnog dohotka. Jedan od načina ocjene doprinosa pojedinih komponenti dohotka u ukupnoj nejednakosti jest dekompozicija Ginijeva koeficijenta prema metodi predloženoj u Fei, Ranis i Kuo (1978). Tako se nejednakost mjerena Ginijevim koeficijentom može izraziti kao ponderirani zbroj Ginijevih koeficijenta koncentracije, pri čemu kao ponderi služe udjeli svake vrste dohotka u ukupnom dohotku:

$$G = \sum_{k=1}^K \frac{\mu_k}{\mu} G_k^* = \sum_{k=1}^K \lambda_k G_k^* \quad (1)$$

Pritom je G oznaka za Ginijev koeficijent, G_k^* je Ginijev koeficijent koncentracije za k -tu komponentu dohotka, μ_k je prosječna veličina k -te komponente dohotka, a μ je prosječna veličina ukupnog dohotka, pri čemu je $\lambda_k = \mu_k / \mu$. Ginijev koeficijent koncentracije pokazatelj je nalik na izvorni Ginijev koeficijent, ali pri njegovu izračuna populacija je poredana prema veličini ukupnog dohotka, a ne prema veličini pojedine komponente dohotka za koju se koeficijent izračunava. Koeficijent koncentracije sadržava unutarnju nejednakost u raspodjeli određene vrste dohotka, ali i njegovu korelaciju s ukupnim dohotkom. Taj koeficijent može poprimiti vrijednosti od -1 , kada cjelokupni iznos određene komponente dohotka prima najsiromašnija osoba u raspodjeli ukupnog

---

² O izračunu standardnih pokazatelja nejednakosti poput Ginijeva koeficijenta ili Theilova indeksa entropije vidjeti npr. u Cowella (1995).

³ Odnos decila d9/d1 mogao bi se definirati kao omjer dohodaka najsiromašnije osobe u skupini 10 posto najbogatijih i dohotka najbogatije osobe u skupini od 10 posto najsiromašnijih osoba. Ili, još preciznije, radi se o omjeru najvišeg dohotka u devetom decilu i najvišeg dohotka u prvom decilu.

dohotka, do 1, kada cjelokupni iznos prima ukupno najbogatija osoba. Relativan doprinos k -te komponente dohotka ukupnoj nejednakosti (s_k) izračunava se kao:

$$s_k = \frac{\lambda_k G_k^*}{G}, \quad \sum_{k=1}^K s_k = 1 \quad (2)$$

Drugim riječima, za ocjenu relativnog doprinosa svake komponente dohotka ukupnoj nejednakosti važni su njezin udio u ukupnom dohotku i njezin koeficijent koncentracije. S obzirom na to da koeficijent koncentracije može poprimiti vrijednosti od -1 do 1 , relativan doprinos pojedine komponente može biti pozitivan ili negativan. Pozitivan predznak relativnog doprinosa k -te komponente dohotka označava situaciju u kojoj raspodjela k -te komponente dohotka pridonosi povećanju nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Odnosno, kada bi k -ta komponenta dohotka umjesto postojeće raspodjele bila ravnomjerno raspoređena među kućanstvima, *ceteris paribus*, tada bi nejednakost u raspodjeli ukupnog dohotka bila manja. Dakle, činjenica da je k -ta komponenta dohotka raspodijeljena na postojeći način, a ne ravnomjerno, pridonijela je povećanju nejednakosti. I obrnuto, negativni relativni doprinos označava situaciju u kojoj k -ta komponenta dohotka pridonosi smanjenju ukupne nejednakosti. Pri ravnomjernoj raspodjeli takve komponente dohotka umjesto postojeće, uz nepromijenjenu raspodjelu u ostalim komponentama dohotka, to bi dovelo do povećanja ukupne nejednakosti. To bi značilo da postojeća raspodjela k -te komponente dohotka, u usporedbi sa situacijom u kojoj bi ona bila ravnomjerno raspodijeljena, pridonosi smanjenju ukupne nejednakosti. Relativni se doprinosi svih komponenti ukupnog dohotka zbrajaju.

Rezultati predložene dekompozicije na osnovi raspoloživih podataka za Hrvatsku za 1998, 2000. i 2002. prikazani su u tablici 3. U sve tri godine plaće su dale najveći doprinos ukupnoj nejednakosti, i to kako zbog visokog udjela u ukupnom dohotku, tako i zbog koeficijenta koncentracije plaća koji je bio nešto veći od Ginijeva koeficijenta za ukupni dohodak (što se može vidjeti usporedbom s podacima u tablici 2). Koncentracija plaća u kućanstvima s većim dohocima povećana je u 2000. i 2002. u odnosu prema 1998, što je zajedno s povećanjem udjela plaća u ukupnim dohocima dovelo do povećanja doprinosa plaća ukupnoj nejednakosti. U 2002. nejednakost u raspodjeli plaća "objašnjava" više od 60 posto nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Doprinos dohotka od samostalnog rada kretao se upravo suprotno nego kod plaća. Od 1998. do 2002. osjetno je smanjena koncentracija dohodaka od samostalnog rada u bogatijim kućanstvima. Time raspodjela tih dohodaka postaje sve sličnija raspodjeli plaća zaposlenih osoba. Osim toga, ponešto je smanjen udio dohodaka od samostalnog rada, tako da je njihov doprinos ukupnoj nejednakosti znatno smanjen.

Doprinos mirovina ukupnoj nejednakosti znatno je povećan između 2000. i 2002, i to kako zbog povećane koncentracije mirovina u bogatijim kućanstvima, tako i zbog povećanog udjela mirovina u ukupnom dohotku. Nejednakost u raspodjeli mirovina 2002. godine objašnjavala je više od 16% ukupne nejednakosti, što je dvostruko više nego dvije godine prije. Takva se promjena može ponajprije objasniti nelinearnim povećanjem mirovina u 2001. godini na osnovi Zakona o povećanju mirovina radi uklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (NN 127/00), čime je tadašnja

Vlada željela izvršiti Odluku Ustavnog suda o tzv. dugu umirovljenicima.⁴ Tada su najviše povećane mirovine ostvarene do 1995. godine (za 20%), dok su mirovine ostvarene nakon toga po pravilu povećane za manji postotak.

Tablica 3. Doprinos pojedinih komponenti dohotka ukupnoj nejednakosti (rezultati rastavljanja Ginijeve koeficijenta)

	1998.		2000.		2002.	
	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)	Koeficijent koncentracije	Doprinos ukupnoj nejednakosti (%)
Plaće	0,306	48,8	0,361	63,2	0,367	63,5
Dohoci od samostalnog rada	0,552	28,1	0,366	15,7	0,331	15,4
Mirovine	0,120	8,3	0,112	8,1	0,206	16,5
Socijalni transferi (bez mirov.)	-0,001	0,0	-0,047	-0,5	-0,151	-2,1
Ostali novčani dohoci	0,421	12,9	0,462	10,5	0,410	5,2
Dohodak u naturi	0,070	1,9	0,169	3,0	0,091	1,5

Izvor: Autorove procjene na osnovi DZS-a (1998; 2000; 2002)

Povećanje mirovine odnosilo se na osnovnu mirovinu. Međutim, postojanje instituta minimalne mirovine, čiji se iznos nije mijenjao, utjecalo je na činjenicu da ukupna primanja za mnoge umirovljenike s najnižim osnovnim mirovinama nisu uopće povećana. Naime, ako je osnovna mirovina bila manja od minimalne, tada je umirovljenik dobivao dodatak do minimalne mirovine. U situaciji povećanja osnovne mirovine u skladu sa Zakonom, događalo se da je iznos mirovine nakon povećanja i dalje bio niži od minimalne mirovine, što znači da se ukupna primanja tih umirovljenika nisu promijenila – oni su i dalje dobivali iznos u visini minimalne mirovine. Nadalje, tim povećanjem mirovina nisu bili obuhvaćeni korisnici mirovina na osnovi osiguranja poljoprivrednika, a upravo je to kategorija umirovljenika s iznimno niskim mirovinama. Stoga proizlazi da su umirovljenici s najnižim mirovinama ostali bez stvarnog povećanja primanja, dok je povećanje primanja bilo neravnomjerno raspoređeno između umirovljenika s višim mirovinama. Znatno povećan koeficijent koncentracije mirovina u 2002. godini jasno pokazuje da je povrat duga umirovljenicima doveo do povećanja koncentracije mirovina imućnijih kućanstava, što je time dalo svoj doprinos povećanju ukupne nejednakosti.⁵

⁴ Štoviše, u Zakonu se to eksplicitno i navodi u članku 1: “Ovim se Zakonom uređuje način povećanja mirovina radi otklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima i izvršava Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske od 12. svibnja 1998. u skladu s gospodarskim mogućnostima Republike Hrvatske “ (NN 127/00).

⁵ Ne treba, međutim, zaboraviti da su mirovine većine umirovljenika povećane, odnosno da je došlo do značajnog rasta prosječnih mirovina, na što upućuje povećani udio mirovina i drugih socijalnih transfera u ukupnom dohotku kućanstava (tabl. 2).

Socijalni transferi (naknade za nezaposlenost, bolovanje, dječji doplatak, socijalna pomoć) obično su djelovali u smjeru smanjivanja ukupne nejednakosti. Oni su dominantno koncentrirani u siromašnijim kućanstvima, na što upućuje negativni koeficijent koncentracije socijalnih transfera iz tablice 3. Štoviše, usmjerenost prema siromašnijim kućanstvima povećana je u razdoblju 1998–2002, a razmjeno mali doprinos smanjivanju ukupne nejednakosti od 2% u 2002. može se pripisati njihovu malom udjelu u ukupnom dohotku kućanstava. Tako su socijalni transferi bez mirovina u 2002. činili 4% ukupnog dohotka kućanstva, a u 1998. godini 4,3%. U takvoj bi situaciji povećanje visine socijalnih transfera moglo prilično učinkovito djelovati u smjeru smanjivanja ukupne nejednakosti zbog razmjerno dobre usmjerenosti tih transfera prema siromašnim kućanstvima.

Doprinos raspodjele ostalih novčanih dohodaka (dohodaka od imovine) ukupnoj nejednakosti smanjen je u razdoblju 1998–2002, i to prije svega zbog smanjenja njihova udjela u ukupnom dohotku, dok je koncentracija te vrste dohodaka u tom razdoblju ostala stabilna. Slično vrijedi i za dohotke u naturi, čiji udio u ukupnom dohotku pada, pa se i utjecaj na ukupnu nejednakost smanjio.

4. Raspodjela dohotka po decilima

Dodatan uvid u raspodjelu dohotka omogućuje usporedba dohotka različitih decilnih skupina. Na slici 1. prikazana je usporedba relativnog udjela decilnih skupina u ukupnom dohotku u 1998. i 2002. godini. Usporedba pokazuje da su decilne skupine na donjem dijelu distribucije u 2002. imale manji udio u ukupnom dohotku nego 1998, dok je udio decilnih skupina na gornjem dijelu distribucije povećan, osim za posljednji, deseti decil. To je još jedna ilustracija povećanja nejednakosti u raspodjeli dohotka koja se dogodila u promatranom razdoblju. Tako se udio prve decilne skupine (skupina koju čini 10% najsiromašnijih kućanstava prema kriteriju dohotka po članu kućanstva) u ukupnom dohotku stanovništva smanjio s 3,5 na 3,1%.⁶ Slično tome, smanjio se udio druge i treće decilne skupine. Deset posto najbogatijih kućanstava u Hrvatskoj raspolagalo je s oko 23% ukupnog dohotka stanovništva. Taj je udio bio podjednak 2002. i 1998. godine.

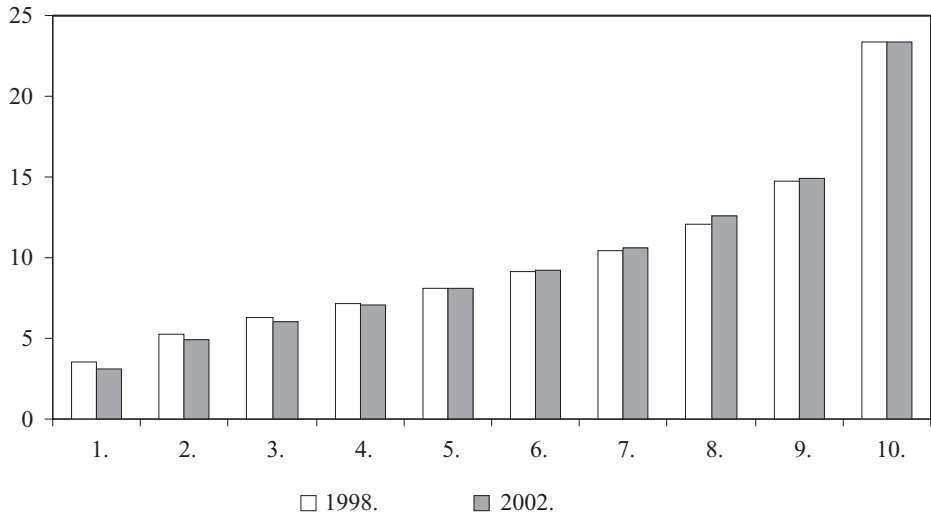
Izvori dohotka različiti su za kućanstava na donjem dijelu distribucije dohodaka (kućanstva s nižim dohocima) prema kućanstvima na gornjem dijelu distribucije (kućanstva s višim dohocima). Tablica 4. to ilustrira prikazom strukture dohotka po decilnim skupinama u 2002. godini. Za prvi decil, odnosno za deset posto najsiromašnijih kućanstava mirovine su bile najveći izvor dohotka s udjelom od oko 26%, a slijede plaće s udjelom od oko 25%. Visok udio u dohocima prve decilne skupine imaju socijalni transferi (osim mirovina), oko 20%, a osjetan udio imaju dohoci u naturi, oko 10%. Plaće su općenito dominantan izvor dohotka za sve decilne skupine, s tim da više decilne skupi-

---

⁶ Valja spomenuti da su među podacima o raspodjeli dohotka kojima smo raspolagali već bile formirane decilne skupine, i to na način da su obuhvaćale po deset posto anketiranih kućanstava poredanih prema visini dohotka po članu kućanstva, iako bi bilo metodološki pravilnije da su skupine formirane tako da sadržavaju po deset posto procijenjenog broja stanovnika.

ne po pravilu imaju veći udio plaća u ukupnom dohotku. U posljednjim dvama decilima plaće čine 57% ukupnog dohotka.

Slika 1. Udjeli decilnih skupina u ukupnom dohotku 1998. i 2002. (u %)

Izvor: Autorove procjene na osnovi DZS-a (1998; 2002)

Tablica 4. *Struktura dohotka prema decilnim skupinama, 2002.*

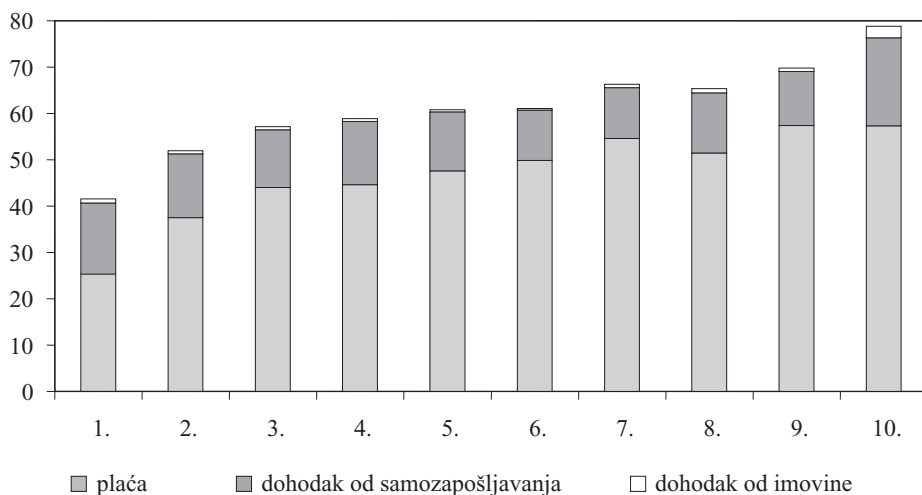
Decilna skupina	Plaće i nadnice	Dohodak od samostalnog rada	Mirovine	Ostali socijalni transferi	Ostali novčani dohodak	Dohodak u naturi	Ukupni neto dohodak
1.	25,3	15,4	26,1	20,2	3,3	9,7	100
2.	37,5	13,7	28,0	9,4	3,8	7,6	100
3.	44,0	12,5	26,3	7,1	3,7	6,4	100
4.	44,6	13,7	27,6	5,7	2,4	6,0	100
5.	47,6	12,7	27,4	4,7	2,2	5,4	100
6.	49,9	10,9	28,1	2,9	2,8	5,5	100
7.	54,6	11,0	24,1	2,7	2,8	4,8	100
8.	51,4	13,0	25,2	3,4	2,6	4,4	100
9.	57,4	11,7	22,4	1,5	3,7	3,4	100
10.	57,3	19,0	13,9	1,0	6,7	2,2	100

Napomena: Dohodak ne uključuje imputiranu stambenu rentu. Razmatra se raspodjela dohotka po članu kućanstva.

Izvor: Autorove procjene na osnovi ankete o potrošnji kućanstva (1988; 1998; 2000 i 2002).

Dohoci od samostalnog rada imaju razmjerno veliku relativnu važnost u prvoj i posljednjoj decilnoj skupini. Međutim, priroda tih dohodaka bitno je različita među tim skupinama. Dok je u prvom decilu riječ uglavnom o dohocima od individualne poljoprivrede, u desetom decilu dominiraju dohoci od obrta. Udio mirovina u svim je decilnim skupinama uglavnom podjednak, tako da mirovine po pravilu čine nešto preko četvrtine ukupnih dohodaka, osim u posljednja dva decila, gdje je taj udio manji. Smanjeni udio mirovina u dohotku osobito je uočljiv u posljednjem decilu, gdje iznosi oko 14%. Ostali socijalni transferi (naknada za nezaposlenost, bolovanje, njegu, dječji doplatk, socijalna pomoć) znatno su zastupljeni samo u najsiromašnijim kućanstvima, dok su u ostalim dijelovima distribucije gotovo zanemariv izvor dohotka. Ostali novčani dohoci (uglavnom dohoci od imovine) čine stabilan dio od oko 3% ukupnog dohotka u svim decilima, osim u desetome, gdje je njihov udio nešto veći, oko 7%. Dohoci u naturi (uglavnom vrijednost utrošenih proizvoda iz vlastitog imanja, okućnice ili od obrta) jače su zastupljeni u siromašnijim kućanstvima.

Slika 2. Udjeli tržišnih izvora dohotka u ukupnom dohotku, prema decilnim skupinama, 2002. (u %)

Izvor: Autorove procjene na osnovi DZS-a (2002)

Na temelju takve strukture izvora dohodaka po decilnim skupinama već se može uočiti da se dohoci bogatijih kućanstava u znatno većem opsegu ostvaruju izravno na tržištu. To potvrđuje i slika 2. Ako kao tržišne izvore dohotka odredimo plaće, dohotke od samostalnog rada i dohotke od imovine, tada proizlazi da oni u 10% najsiromašnijih kućanstava čine manje od polovice njihova ukupnog dohotka. Već je spomenuto da se ta skupina najsiromašnijih kućanstava uvelike oslanja na državne transfere i dohotke u naturi. Udio tržišnih dohodaka u ukupnim dohocima raste u višim decilnim skupinama

(tj. u kućanstvima s višim dohocima), tako da 10% najbogatijih kućanstava ostvaruje gotovo 80% svojih dohodaka izravno na tržištu. Otuda može uslijediti i zaključak da je uključenost u tržište (prije svega u tržište rada), odnosno postojanje mogućnosti zapošljavanja, a otuda i mogućnost ostvarivanja dohodaka od rada, vrlo važno za popravljajne materijalnog položaja najsiromašnijih kućanstava.

5. Raspodjela dohotka: koliko dobivaju najsiromašniji?

Već je pokazano da postoje razlike u izvorima dohodaka između bogatijih i siromašnijih skupina. Poželjno je razmotriti i udjele najsiromašnijih kućanstava u pojedinim vrstama dohodaka, ponajprije u socijalnim transferima, kako bi se dobio uvid u usmjerenost pojedinih oblika dohodaka prema siromašnim kućanstvima.

Iz podataka u tablici 5. može se uočiti da 10% najsiromašnijih kućanstava sve manje sudjeluje u raspodjeli ukupnih socijalnih transfera – njihov je udio smanjen sa 6,2 posto u 1998. na 5,4% u 2002. Isti zaključak vrijedi ako se razmatra 20% najsiromašnijih kućanstava. Opaženo kretanje ipak je bilo dominantno pod utjecajem raspodjele mirovina, pri čemu siromašni posljednjih godina ostvaruju sve manji udio. U 2002. godini 10% najsiromašnijih kućanstava primilo je 3,5% ukupne mase mirovina. U isto je vrijeme usmjerenost ostalih socijalnih transfera povećana. Dok je 1998. godine najsiromašnja desetina kućanstava dobivala 12% socijalnih transfera bez mirovina, u 2002. taj je udio povećan na oko 17%. Najsiromašnja dvadesetina stanovništva dobivala je 2002. oko 30% socijalnih transfera bez mirovina.

Tablica 5. Udjeli najsiromašnijih kućanstava u raspodjeli socijalnih transfera, plaća i ukupnog dohotka (u %)

	Najsiromašnijih 10%			Najsiromašnijih 20%		
	1998.	2000.	2002.	1998.	2000.	2002.
Udio u ukupnim socijalnim transferima	6,2	5,7	5,4	15,3	13,2	12,3
– u ukupnim mirovinama	5,0	4,6	3,5	13,8	11,2	9,6
– u ostalim socijalnim transferima	12,0	13,2	16,8	22,6	26,1	29,2
Udio u ukupnim plaćama	2,3	2,0	1,5	6,5	6,2	5,2
Udio u ukupnim dohocima	3,5	3,3	3,1	8,8	8,4	8,0

Napomena: Ostali socijalni transferi uključuju socijalnu pomoć, naknade za nezaposlenost te državne transfere vezane uz djecu i obitelj.

Izvor: Autorove procjene na osnovi DZS-a (1998; 2000; 2002)

Već je pokazano da je veća zastupljenost tržišnih izvora dohodaka povezana s višom razinom ukupnog dohotka kućanstva. Čini se da u tom segmentu dolazi do sve ve-

ćeg isključivanja siromašnih. Smanjuje se udio siromašnih kućanstava u raspodjeli plaća, tako da je 10% najsiromašnijih u 2002. primalo samo 1,5% ukupnih plaća (u usporedbi s 2,3% 1998), a dvadeset posto najsiromašnijih 5,2% ukupnih plaća (u usporedbi sa 6,5% 1998). Manji udio siromašnih kućanstava u raspodjeli plaća i mirovina našao je svoj odraz u njihovu smanjenom udjelu u ukupnom dohotku te, posljedično, u povećanju nejednakosti u razdoblju od 1998. do 2002, kao što je već navedeno putem nekoliko agregatnih mjera nejednakosti.

6. Zaključak

Rezultati razmatranja raspodjele plaća na osnovi podatka iz anketa o potrošnji kućanstava u razdoblju 1998–2002. mogu se sažeti u nekoliko glavnih nalaza: (i) nejednakost u raspodjeli ukupnog dohotka u blagom je porastu, (ii) plaće postaju sve važniji izvor dohotka, uz njihovu veću koncentraciju u bogatijim kućanstvima, (iii) nelinearno povećanje mirovina u 2001. godini (“povrat duga” umirovljenicima) pridonijelo je povećanju nejednakosti, (iv) usmjerenost socijalnih transfera prema siromašnijim kućanstvima je povećana, čime je spriječen značajniji rast nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka i (v) siromašna kućanstva razmjerno mali dio svojih dohodaka ostvaruju na tržištu, a više se oslanjaju na socijalna primanja i dohotke u naturi.

Na temelju posljednjih dvaju opažanja mogu se izvesti dvije preporuke za poboljšanje položaja najsiromašnijih kućanstava. Prvo, s obzirom na dobru usmjerenost socijalnih transfera (naknade za nezaposlenost, bolovanje, dječji doplatok, socijalna pomoć) prema siromašnima, može se očekivati da bi povećanje iznosa tih transfera pridonijelo povećanju dohotka upravo najsiromašnijih, a time i smanjivanju nejednakosti u raspodjeli ukupnog dohotka. Drugo, isključenost siromašnih iz tržišta rada jedan je od uzroka njihova lošeg materijalnog položaja, tako da bi povećanje mogućnosti za rad i povećanje zapošljivosti te skupine građana bile učinkovite mjere za smanjivanje siromaštva.

Za preciznije formuliranje politike usmjerene na smanjivanje nepotrebnih nejednakosti i ublažavanje siromaštva potrebna su dobro strukturirana istraživanja. Jedan od problema s kojima se pri tome možemo susresti jest statistička osnovica koja zasada ne omogućuje dovoljno precizan *monitoring* poduzetih mjera u sklopu ekonomske i socijalne politike. Anketa o potrošnji kućanstava sastavljena je radi zadovoljavanja nekoliko statističkih potreba: (i) radi osiguranja podatka o rashodima kućanstava za potrebe određivanja pondera za indeks potrošačkih cijena, (ii) radi praćenja pojedinih segmenata potrošnje kućanstava za potrebe granskih statistika (npr. o turističkoj potrošnji) (iii) radi osiguranja podloge za procjenu osobne potrošnje za potrebe statistike nacionalnih računa i (iv) radi pribavljanja podloge za izračune socijalnih pokazatelja. Mora se priznati da je riječ o velikim očekivanjima od samo jedne ankete. Stoga i ne čudi da je anketa zbog brojnosti potreba prilično narasla glede veličine i vremena potrebnoga za njezino ispunjavanje, a njezino je provođenje na terenu vrlo zahtjevno i skupo. Jednako tako, precizno mjerenje promjena iz godine u godinu ograničeno je prirodom ankete, pri čemu je ona sastavljena tako da daje samo periodične snimke stanja.

Za tako različite statističke potrebe poželjno je imati više zasebnih anketa. Za potrebe izračuna socijalnih pokazatelja bilo bi dobro što prije pripremiti *panel* anketu, u

kojoj bi se isto kućanstvo pratilo nekoliko godina zaredom. Time bi se unaprijedila vremenska usporedivost pokazatelja nejednakosti i siromaštva, te omogućio uvid u socijalnu mobilnost stanovništva. Tako bi se moglo pratiti koji segmenti populacije popravljaju svoj materijalni položaj, a koji su gubitnici, koliko je ukorijenjeno siromaštvo (koliko se dugo ostaje u siromaštvu), te koji mehanizmi borbe protiv siromaštva daju rezultate. Dizajn takve ankete trebao bi slijediti iskustva EU, ali bi se trebao obogatiti podacima važnim za potrebe vođenja domaće ekonomske i socijalne politike. U EU se ubrzano razvija *panel* anketa EU-SILC (*European Statistics on Income and Living Conditions*), mnoge su članice EU već provele pilot-ankete, a 2005. i 2006. očekuje se njezino puno uvođenje u većinu zemalja članica. Stoga se čini nužnim i u Hrvatskoj poduzeti mjere za što skorije uvođenje takve ankete prilagođene europskim statističkim standardima, ali i domaćim potrebama.

LITERATURA

Cowell, F. A., 1995. *Measuring Inequality*. London: Prentice Hall: Harvester Wheatsheaf.

DZS, 1998. *Anketa o potrošnji kućanstava 1998*. Baza podataka Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

DZS, 1999. *Anketa o potrošnji kućanstava 1999 – ukupno raspoloživa sredstva kućanstva po decilima*. Neobjavljene radne tablice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

DZS, 2000. *Anketa o potrošnji kućanstava 2000 – ukupno raspoloživa sredstva kućanstva po decilima – prosjek po članu kućanstva*. Neobjavljene radne tablice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

DZS, 2001. *Anketa o potrošnji kućanstava 2001 – ukupno raspoloživa sredstva kućanstva po decilima – prosjek po članu kućanstva*. Neobjavljene radne tablice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

DZS, 2002. *Anketa o potrošnji kućanstava 2002 – ukupno raspoloživa sredstva kućanstva po decilima – prosjek po članu kućanstva*. Neobjavljene radne tablice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

DZS, 2003a. “Anketa o potrošnji kućanstava – osnovne karakteristike potrošnje i primanja kućanstava od 2000. do 2002.” *Priopćenje*, (13.2.1). Zagreb: Državni zavod za statistiku.

DZS, 2003b. *Statistički ljetopis 2003*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

DZS, 2004. “Pokazatelji siromaštva od 2001. do 2003.” *Priopćenje*, (13.2.2). Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Fei, J. C. H., Ranis, G. and Kuo, S. W. Y., 1978. “Growth and family distribution of income by factor components”. *Quarterly Journal of Economics*, (92), 17-53.

Nestić, D., 2002. “Ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj 1973-1998”. *Financijska teorija i praksa*, 26 (3), 595-613.

SZS, 1990. “Anketa o potrošnji domaćinstava u 1988. – raspoloživa i upotrebljena sredstva – prosek po članu domaćinstva”. *Statistički bilten*, (1851). Beograd: Savezni zavod za statistiku.

World Bank, 2000. *Croatia: Economic Vulnerability and Welfare Study, Volume II: Technical Papers*. Washington D.C.: World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region.

Zakon o povećanju mirovina radi uklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima, NN 127/00. Zagreb: Narodne novine.

D a n i j e l N e s t i ć : I n c o m e D i s t r i b u t i o n i n C r o a t i a : W h a t D o t h e H o u s e h o l d B u d g e t S u r v e y D a t a T e l l U s ?

Abstract

The paper analyzes income distribution in Croatia using the Household Budget Survey data. The results point to a mild increase in inequality during the 1998-2002 period. A non-linear increase in pensions in 2001 in favor of the better-off households has contributed to the rising inequality. In the meantime, other social transfers have become better targeted towards the poor, suppressing the overall inequality increase. Wages and salaries have become increasingly important and more unequally distributed sources of income. The income share of the poorest decile has shrunk due to its lower share in wages and pensions. The paper concludes with a proposal for introducing a panel survey of households in order to improve monitoring of poverty and inequality.

Keywords: income distribution, inequality, Croatia